

Pozicija identiteta u kritičkom toku međunarodnih odnosa: identitetski temelji Islamske Republike Iran

Rouhollah Kaderi Kangavari¹

Sažetak

Do konca 80-ih godina većina stručnjaka za pitanja međunarodnih odnosa svoje teorijske postavke bazirali su na ontološkim materijalističko-epistemološkim pozitivističkim temeljima, za šta primjere pronalazimo u teorijama realizma i liberalizma i njihovim kasnijim ograncima, tj. neorealizmu i neoliberalizmu. Međutim, okončanjem hladnoga rata i padom SSSR-a pozitivizam koji je zastupao jedinstvo prirodnih i društvenih znanosti i razlučivanje činjenica i vrijednosti pokazao je neučinkovitost svoje teorije u poimanju i predviđanju društveno-političkih promjena. Stoga smo u ovim vremenima svjedoci formiranja brojnih kritičkih teorija u sferi društveno-političkih studija koje su počivale na različitim trans-teoretičkim temeljima. Drugim riječima, ove teorije počivale su na ontološkim nematerijalnim, duhovnim i epistemološko-pozitivističkim temeljima.

Glavni cilj ovoga rada s jedne strane jeste promotriti i analizirati dvije kritičke teorije konstruktivizma i postkolonijalizma i njihove značenjske, kulturološke, normativističke i identitetske pristupe, a s druge, obja-

---

¹ Docent međunarodnih odnosa i direktor Naučnoistraživačkog instituta "Ibn Sina", Sarajevo

sniti identitetske temelje Islamske Republike Iran kao obrasca jednog političkog sistema koji kritizira postojeće stanje i nasilne i nepravedne strukture međunarodnog poretka. Član 152 ustava Islamske Republike Iran eksplicitno navodi: “Vanjska politika Islamske Republike Iran počiva na negiranju svakog vida hegemonije i ugnjetavanja, čuvanju sveobuhvatne nezavisnosti i teritorijalne cjelovitosti zemlje, zaštiti prava svih muslimana, nesvrstavanju u odnosu na hegemonističke sile i miroljubivim odnosima s pacifističkim zemljama”.

Ključne riječi: međunarodni odnosi, Iran, kritička teorija, pozitivizam, transpozitivizam, identitet, konstruktivizam, postkolonijalizam.

Uvod

Do kraja 80-ih većina eksperata za pitanja međunarodnih odnosa bili su pozitivisti koji su vjerovali u jedinstvo prirodnih i društvenih znanosti. I upravo u tom vremenu pozitivizam je bio izložen napadima. Pozitivizam je stajalište koje se bavi pitanjem kako bi se mogla uspostaviti znanost koji bi počivala na četirima sljedećim hipotezama: a) uvjerenje u jedinstvo znanosti, tj. u postojanje jedinstvenih istraživačkih metoda, kako u empirijskim (prirodnim) znanostima, tako i u društvenim znanostima; b) između činjenica i vrijednosti postoji razlika jer u sferi teorija vladaju neutralna uvjerenja; c) društveni svijet kao i prirodni ima svoje zakonitosti koje se mogu otkrivati kao i zakonitosti koje otkriva znanstvenik u prirodnim znanostima, d) i konačno, radi potvrde ispravnosti postavki treba se pozivati na ove neutralne činjenice. Ovaj pristup poznat je kao epistemološko-empirijski pristup.²

Sve rasprave koje su se posljednjih decenija vodile u sferi međunarodnih odnosa obilježili su naponi da se odbace ove hipoteze. Yousef Lapid ovu deceniju nazvao je decenijom transpozitivizma.³ Tradicionalne teorije bile su utemeljene na četirima spomenutim pozitivističkim hipotezama. Od kraja 80-ih, kada se pojavio jedan novi pristup, ove hipoteze stavljene su pod znak pitanja. Nedvosmisleno je da na temelju

² Smith va digar-an, *Eqtesad-e siyasi beine-l meel dar side bistoyekom*, tar ome-ye Amir Hamid Ha Yousefi va Ruhollah Talebi Arani, Tehran, Našr-e moxateb, 1392, 511.

³ Lapid, Yousef, “The Third Debate: On The Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era”, *International Studies Quarterly*, 33 (3), 1989.

materijalističke ontologije i pozitivističke epistemologije temeljnoga međunarodnog toka ne ostaje mjesto za elaboriranje nematerijalističkih, duhovnih, normativnih, vrednosnih i identitetskih pitanja te kritička teorija, oslanjajući se na transpozitivističku epistemologiju, popunjava ovu ozbiljnu prazninu.

Rober Cox kako bi pokazao razliku između “teorije rješavanja problema” (*Problem Solving Theory*) i “kritičke teorije” poziva se na stajalište Jurgena Habermasa. Cox teoretiziranje u međunarodnim odnosima dijeli na dvije skupine:⁴

1. *Problem Solving Theory* Cox smatra kako se pozitivističke teorije veoma fanatično sučeljavaju s očuvanjem postojećeg međunarodnog stanja koje počiva na nejednakosti moći i uskraćivanju. Shodno tome, karakteristike spomenutih teorija jesu sljedeće:
  - ovakve teorije i spoznaje u principu su konzervativne i ne pomažu napretku i oslobađanju čovjeka;
  - to su teorije koje prihvataju kriterije postojećeg poretka te time pomažu legaliziranje nepravednog i krajnje ugnjetavačkog sistema;
  - uputa su za iznalaženje rješenja jer prihvataju postojeći poredak i nastoje rješavati samo probleme unutar njega te su to, prema tome, teorije koje djeluju u okvirima postojećeg sistema i u cilju rješavanja njegovih problema;
  - ove teorije svijet prihvataju onakvim kakav on jeste, a u tom svijetu dominiraju moć i društveni odnosi i institucionalne organizacije koje određuju kontekst djelovanja; glavni cilj rješavanja problema jeste osiguravanje preduvjeta za djelovanje u skladu s ovim odnosima i organizacijama, ne stavljajući pri tome pod znak pitanja generalni obrazac ovih organizacija i odnosa, a rezultat je legaliziranje postojećeg poretka; prema tome, *Problem Solving Theory* nastoji distribucijom prividne moći biti neutralna;
  - teorije koje djeluju u okviru postojećeg sistema i u cilju rješa-

---

⁴ Cox, R. W., “Social Forces, States and World Order: Beyond International Relations Theory”, *Millenium*, 23 (2), Reprinted In Linklater, ed, 1981, 126–155; Cox, R. *Production, Power and World Order: Forces in the Making of History*, New York: Columbia University Press, 1987; Linklater, A., “The Problem of Community in International Relations”, *Alternatives*, 15, 1990.

vanja problema u njemu: cilj ovih teorija jeste da organizacije i postojeći odnosi funkcioniraju u jednoj blagoj formi ni malo ne sumnjajući u njih; u posebnim sferama razmatraju se i posebni problemi koji se trebaju rješavati a ostale sfere (tj. sfere koje su dale oblik ovom postojećem stanju) se smatraju stabilnim i nespornim;

- postojeći svijet uzima kao “kontekst” i teoretizira kako se odvijaju stvari unutar tog konteksta te potom elaborira razlike i disfunkcije u njemu kako bi pojmla na koji način ih ukloniti; ova teorija realnost posmatra “ovdje i sada”, tj. izvan povijesnog konteksta i na realnu stvar motri kao na “jedan podatak”, dok analitičar ovdje poseže za nevaljanom funkcijom i u doticaju je s “homeostazama” te nastoji iznaći put za njihovo odstranjivanje;
2. *Kritička teorija u međunarodnim odnosima* ne zadovoljava se samo analiziranjem država i državnih sistema već, generalno uzev, u jednom širem kontekstu analizira i raščlanjuje moć i hegemoniju u svijetu. Karakteristike ove teorije jesu:
- kritička teorija poklanja pažnju prema obavezujućim odrednicama same teorije i procesu teoretiziranja;
  - kritička teorija nastoji postojeći poredak staviti pred izazov posredstvom analiza, raščlanjivanja, traganja te, ukoliko je moguće, pomoći u društvenim procesima koji se potencijalno mogu okončati slobodarskim promjenama;
  - kritička teorija traga za promjenom stanja: stoga ova teorija vjeruje u nužnost temeljnih promjena društva, odbacujući nepostojanje normativa društvenih teorija; kritička teorija predstavlja jedan intelektualno-praktični napor, tj. postojeći društveni koncepti i uvjeti nisu nepromjenjivi i ova teorija nastoji ih razumjeti kao i njihove promjene;
  - Cox smatra da kritička teorija opstoji odvojeno od vladajućeg svjetskog poretka i pita se kako je uopće uspostavljen ovaj poredak: kritička teorija za razliku od “teorije rješavanja problema institucije”, odnose moći i društvene odnose ne drži nepobitnim već uzima u obzir njihovo izvorište i to da li su u procesu promjena i ako jesu, kako ih staviti pod znak pitanja;
  - kritička teorija objašnjava promjene te za njih iznalazi posebne pravce: kritički teoretičari ne prihvaćaju znanstvenu neutralnost

i znanost odvojenu od vrijednosti te smatraju da “svaka teorija ide u nečiju korist i s nekim ciljem”.

Dakle, Cox smatra da teorije ne posmatraju svijet neovisno već u jednom posebnom društveno-političkom kontekstu. On smatra da ništa nije tako izvan vremena i prostora kao sama teorija i ukoliko teorija uspije sebe predstaviti kroz ovaj specifikum, može se nazvati ideologijom. Cox smatra kako međunarodna teorija treba biti kritička.⁵ U nastavku ćemo, ne uzimajući u obzir klasificiranja i brojna raširena stajališta o kritičkom toku međunarodnih odnosa, govoriti o kritičkoj teoriji kao jednoj neovisnoj teoriji, o kritičkoj teoriji konstruktivizma i kritičkoj teoriji postkolonijalizma.

Kritička teorija

Kritička teorija razmatrala se u međunarodnim odnosima 80-ih godina kao reakcija na dominaciju neorealizma i neoliberalizma koji su – premda između njih postoje formalne razlike – utemeljeni na “projektu prosvjetljenja”, odnosno vjerovanju u oslobađanje čovječanstva putem racija i racionalne primjene praktičnog znanja, što se može smatrati temeljem moderne. Ovaj analitički metod može se razmatrati kroz dva značenja: u jednom općem značenju kritička teorija sadrži čitav spektar kritičkih gledišta u međunarodnim odnosima koji stoje naspram glavog toka (racionalističke teorije) i sadrži kritičke teorije u jednom posebnom značenju (pod utjecajem frankfurtske škole, posebno stajališta Jürgena Habermasa) postmoderne, poststrukturalizma, feminizma i sl., i ponekad se nadovezuje na marksističke teorije. Zapravo, ova teorija sadrži promjenjiva stajališta, odnosno stajališta izvan glavnog toka.⁶

U tom kontekstu, kritička teorija može se nazvati “interdisciplinarnim naporom kojeg sačinjavaju politička znanost, međunarodni odnosi, sociologija, povijest, psihologija i ostale sfere kako bi se prezentirale različite teorije globalne politike”, čiji je glavni cilj prikazivanje pro-

---

⁵ Cox, 1996, str. 87.

⁶ Cox, 1989; Lapid, Yousef, “The Third Debate: On The Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era”, *International Studies Quarterly*, 33 (3), 1989; Qavvam, Seyyed Abdolali, *Ravabet-e beinel-melel: nazariyeha va ruykardha*, Tehran, Samt, 1384, str. 192.

mjena u odnosu na realizam i njegove interpretacije međunarodnih odnosa.⁷ Nasuprot tome, kritička teorija u posebnom značenju sadrži stajališta koja su pod utjecajem frankfurtske kritičke škole (a ponekad i stajališta pod utjecajem Antonia Gramscia, italijanskog marksista) u kontekstu međunarodnih odnosa.⁸ Ova teorija naziva se i kritičkom teorijom tumačenja.

Kritički teoretičari nastoje prepoznavati jedan politički cilj: oslobađanje čovječanstva od tlačiteljskih struktura političkog svijeta i svijeta ekonomije koji kontroliraju hegemonističke sile, posebno američki kapital. Oni nastoje pred siromašnim svijetom juga raskrinkati vladajuće lice bogatog sjevernog svijeta i stoga ulažu napore u svrgavanju postojećeg društveno-ekonomskog sistema. Kritički teoretičari veoma su politični. Walker kaže: “Kritička literatura u prvoj fazi veoma je zanimljiva stoga što predstavlja napor u politiziranju lica koja su duboko depolitizirana.”⁹

Kritička teorija bi se mogla predstaviti kao jedna normativna teorija. Richard Devetak, pozivajući se na Meccleina, kaže: “Kritička teorija međunarodnih odnosa formirana je na ovom uvjerenju da međunarodni odnosi – na teorijskoj i praktičnoj ravni – mogu biti različiti od onoga što danas predstavljaju”.¹⁰ U ovim riječima mogu se zapaziti uočljivi elementi normativnog pristupa uz misao konstruktivizma koja smatra da ukoliko na jedan drugačiji način gledamo i pristupamo tradiciji, društvenim konvencijama i normama, svijet bi mogao biti posve drugačiji. I Devetak je kao i u marksizmu, feminizmu i postmodernizmu uvjeren da se kritička teorija usredsredila na “one koji su odgurnuti na marginu i kako to savladati te svojim zadatkom smatra prepoznavanje uvjeta pod kojima je moguće oslobađanje u globalnoj politici”.¹¹

Za razliku od pozitivističke teorije, prednost kritičkih i postmodernih teorija jeste u njihovoj povijesnoj suštini. Postojeće kategorije koje okupiraju svijest kritičkih teoretičara mogle bi se ovako naznačiti:

⁷ Moširzade, Hamira, *Tahavvol dar nazariyyeha-ye ravabet-e beinel-melel*, Tehran, Samt, 1384, str. 214.

⁸ Hoffman, M., “Conversations On Critical International Relations Theory”, *Millenium*, 17, 1, 1988.

⁹ Walker, R. B. J., “Alternative, Critical, Political”, In: *Harvey*, F. P., 2002.

¹⁰ Devetak, R., “Critical Theory”, In: *S. Burchill et all. Theories of International Relations*, 2 edn. Basingstoke: Palgrave, 2001, str. 145.

¹¹ *Ibid*, str. 166.

s filozofskog aspekta povijesno egzistiranje nepravedno je, ali čovjek može uspostaviti jednakost; sa spoznajnog aspekta znanost i vrijednost prožimaju se i svaka spoznaja ima povijesno-društvene korijene. Humanističke empirijske znanosti imaju kvalitativno različitu suštinu od prirodnih empirijskih znanosti. Čovjek svjesno djeluje. Čak je i ideologija jedna vrsta svjesne laži; s metodološkog aspekta dijalektika po svojoj biti ima sposobnost filozofske kritike postojećeg stanja i metodologije gledišta. S metaforičkog aspekta govori o društveno-kulturnoj zajednici u njezinu racionalnom značenju da postoje uzvišenije norme i vrijednosti nego što su robne vrijednosti.¹²

Neki najvažniji i središnji argumenti kritičke teorije jesu: postojanje nejednakosti među ljudima je uočljiva specifičnost današnjeg svjetskog poretka; strukture današnjeg svijeta se temelje na nejednakosti među ljudima i upravo one doprinose kontinuitetu takvoga stanja; u ovom globalnom sistemu nužna je promjena u značenju uklanjanja strukturalnih zapreka kada se radi o jednakosti; ne postoji nikakvo razgraničenje u relacijama u sferi nacionalnog i međunarodnog; znanost je uvijek subjektivna i sjedinjena je sa ljudskim interesima i tumačenjima.

Vrsta odnosa koju zagovornici kritičke teorije uspostavljaju a koja predstavlja nešto između spoznaje – sižea – znanosti i interesa transformira ovu teoriju u jedan normativni pristup. Premda u suočavanju s pitanjem oslobađanja ne uočavamo jedinstven pristup kritičke teorije i neki su po tom pitanju optimisti, a drugi pesimisti, ipak svi promišljaju o mogućnosti oslobađanja. Na tom tragu, Shapiro kritički diskurs o “oslobađanju” razmatra kroz tri ideje: 1. ljudima se uskraćuje sloboda i nad njima vladaju uvjeti, odredbe i pravila nad kojima oni nemaju kontrolu; 2. ovi uvjeti ne mogu se promijeniti sami po sebi; 3. oni koji su uskraćeni mogu se osloboditi snagom svoga znanja.¹³

Vjerovanje u spoj znanje – interes – oslobađanje kritičku teoriju usmjerava ka uspostavi povezivanja između znanja i znanstvenih ciljeva čovjeka u čijem središtu je sloboda pojedinca. U ovom klasificiranju ljudi posjeduju prirodne nužne potencijale za oslobađanje, ali je moguće

¹² Seifzade, Seyyed Hossein, *Nazariye-ha va teoriha-ye moxtalef dar ravabet-e beinel-melel fardi – ahani šode*, Tehran, Daftar-e motale'at-e siyasi va beinel-meleli, 1384, str. 447.

¹³ Shapiro, Jeremy, “The Slim of History: Embeddedness in Nature and Critical Theory”, In *John O'Neill. ed. On Critical Theory*, London, University Press of American, 1989, str. 203.

da se ovi potencijali ne realiziraju ili da ljudi ne pronađu sposobnost napredovanja posredstvom znanja, ali moguće je i da bude suprotno. Kritička teorija nije neutralna prema ovim potencijalnim mogućnostima već djeluje na polju uvećavanja znanja s ciljem oslobađanja.¹⁴

Jedna od važnih transteorijskih razlika koja postoji između kritičke teorije i pozitivističkih stajališta jeste povezanost kritičke teorije s pojmom prakse, neograničavanje znanja na empirijsko znanje i usmjerenje pažnje ka praktičnom znanju i kritičkim aspektima. Drugim riječima kazano, kritička teorija ili elaboriranje pitanja kao: interesi kao produkt znanja i praktičnih ciljeva proistekli iz znanja i kritičkog znanja u službi slobode pokazuju vlastito nezadovoljstvo odsustvom i nepostizanjem dostatnosti empirijskih istraživanja. Ovo pitanje je temelj kritičkog preispitivanja o znanosti i politici. Stoga se kritička teorija može svrstati u grupu transpozitivističkih teorija i empirijskih kritičkih stajališta posebno u kontekstu “poznanstvenjavanja politike”.¹⁵

Kritička teorija međunarodnih odnosa u formi samoosvijestnosti nosi u sebi normativni teret. Normativna sklonost kritičke teorije međunarodnih odnosa ogleda se u tome što ona ne samo da nastoji pružiti objašnjenja za postojeće političko stanje globalne politike, već ga izvirgava i kritici s ciljem njegova transformiranja. Ona želi znati kako i do koje je mjere moguća politička transformacija. Ne prihvata “teoriju nepromjenjivosti” koja kaže da anarhistički uvjeti u međunarodnim odnosima nužno osuđuju politička društva na udarce politika moći. Postojeći vid međunarodnih odnosa ne sadrži ništa prirodno ili nužno. Kritička teorija međunarodnih odnosa, premda potvrđuje ovu stvarnost da čovjek potpisuje svoju povijest, ona ipak prema riječima Coxa: ostavlja slobodu izbora različitih društvenopolitičkih sistema u odnosu na vladajući sistem. Vladajući sistem se temelji na politici moći i to je jedna vrsta globalnog sistema čija je os prevlast i iz kojeg se pojavljuju različite forme političko-ekonomske dominacije.¹⁶

¹⁴ Alamdari, Mo’ini, *Ravešhenasi nazariyyeha-ye adid dar siyosat*, Tehran, Enteparat-e Danešgah-e Tehran, 1385, str. 88.

¹⁵ Ibid, str. 91.

¹⁶ Devetak, R., “Perože-ye nougarayi va nazariyye ravabet-e beine-l melel”, str. 412–411.

Kritička teorija konstruktivizma

Premda je termin “konstruktivizam” u političkim i međunarodnim studijama ušao u upotrebu 80-ih godina posredstvom Nicholasa Onufa, ali je priznat kroz djela Alexandera Wendta. Neki teoretičari konstruktivizam dijele na dvije škole “onufovsku” i “wendtovsku”. Neki drugi, kao John Ruggie, nude različite klasifikacije konstruktivističkih teorija. Prema njegovu mišljenju, glavnu skupinu konstruktivista čine teoretičari kao Martha Finnemore, Kathryn Sikkink, Peter Katzenstein, koji kao i Wendt prihvataju mnoge središnje pojmove u temeljnim tokovima međunarodnih odnosa, naravno s različitim stajališta. Oni predstavljaju jednu od glavnih škola teorija međunarodnih odnosa, uz realizam, liberalizam i institucionalizam. Međutim, drugi tok konstruktivista radikalno je usmjeren. Ovi istraživači ozbiljnije su uzeli lingvistička i diskurzivna razmatranja i glavne postavke svojih teorija baziraju na tome. Kako smatra Ruggie, glavne ličnosti ove skupine jesu Richard Ashley, Friedrich Dratochwil i Nicholas Onuf, koji su u velikoj mjeri izišli izvan glavnog toka teorija međunarodnih odnosa i čak glavnog toka konstruktivističke literature. Mnogi konstruktivisti međunarodne odnose razmatraju s aspekta ciljeva, prijatni, kultura, identiteta i ostalih faktora društvene realnosti na međunarodnoj ravni. Realnosti čije su društvene strukture “igrači”, odnosno bolje rečeno posredstvom igrača, međunarodni odnosi grade se u društvenom obliku. Oni smatraju da se ono što postoji na sceni međunarodnih odnosa reflektira posredstvom vještačkih identiteta i jezika i tekućih govora formiranih na međunarodnoj sceni i u jednoj realnoj formi te stoga nema materijalnu i determinističku suštinu te postoji mogućnost njihove promjene i napretka.¹⁷ Stoga je njihovo stajalište optimističnije u odnosu na realiste pa čak i liberale, jer prema ovom stajalištu ono što egzistira čovjekova je tvorevina te u konačnici nije ništa konstantno i nepromjenjivo i može se “konstruirati” na jedan drugi način te nema nikakva determinizma u tome. Wendt ne odbacuje postojanje nekih situacija kao što je anarhija, ravnoteža sila te važnost nekih razmatranja kao što su pitanja sile, nacionalnih interesa i nacionalne sigurnosti, napose ne negira centralnu ulogu vlada u međunarodnim odnosima, ali

---

¹⁷ Adler, Emanuel, “Seizing the Middle Ground: Constructivism”, in: *World Politics, European Journal of International Relations*, vol 3, 1997.

se protivi materijalnoj suštini ovih društvenih fenomena i ne prihvata materijalističko stajalište koje može voditi ka nekoj vrsti determinizma.¹⁸

Prema konstruktivističkom stajalištu, da bi se prepoznala i objasnila ponašanja zemalja u međunarodnom poretku, treba prije svega obratiti pažnju na identitet kako su ga definirale ove zemlje. Prepoznavanje upravo ovih intersubjektivnih temelja može pokazati kako odbrana identiteta može postati temeljna preokupacija vanjske politike svake zemlje u međunarodnom poretku, kao što imamo primjer Islamske Republike Iran i kako su posebni postupci i načini djelovanja mogući i legalni za ovu zemlju na unutarnjoj i međunarodnoj sceni, dok se isti ovi načini djelovanja za druge zemlje doimaju nemogućim. Na taj način, intersubjektivni temelji formiranjem posebnog identiteta za Islamsku Republiku Iran i definiranjem njezina subjektiviteta is crtavaju njezine identitetske granice s vanjskim svijetom i formiraju njezine prioritete i interese u različitim sferama vanjske politike.

Značenjski temelji i strukturalne konstrukcije definiranjem realnosti formiraju njen racionalitet i vode ka ispoljavanju ponašanja i politika koje odgovaraju tim značenjskim konstrukcijama: ponašanja koja čak i s realističkih stajališta mogu ugroziti egzistiranje ili teritorijalnu sigurnost zemlje. Ove značenjske konstrukcije jesu faktori kao što su kultura, odredbe i norme, kategorije koje imaju spoznajni ali i vrednosni aspekt i koje definiraju sferu mogućnosti za istraživača i njegovu materijalnom životu daju značenje i sadržinu. Ove konstrukcije poučavaju svakog istraživača kako treba djelovati, šta može učiniti i ako želi nešto učiniti, s kojim će se ograničenjima suočiti. S druge strane, obrazloženje istraživača rukovodit će se ovim normama.¹⁹

Na taj način insistiranje na intersubjektivnim temeljima koji formiraju identitet država pokazuje kako je identitet bio povijesno i temeljno pitanje a ne nedavno iskršlo, kako to smatra glavni tok međunarodnih odnosa. Upravo stoga u konstruktivizmu identitete treba otkrivati a ne smatrati ih očevitim i nepromjenjivim pitanjem. Stoga se tokom povijesti otkrivanje identiteta uplelo u čvor s otkrivanjem imaginacija i značenjskih temelja koji mu daju formu. Imaginacije i

¹⁸ Salimi, Hossein, "Nagareš-i sazeengarane be hoviyyat-e meli dar Īrān, *Faslname Motale'at-e elmi*, VIII/3., 1386, str. 36.

¹⁹ Abadi, Rasuli Sani, "Elham Manabe'-e binazehni hoviyyat-e nezam-e Ğomhoriy-e eslamiy-e Īrān", *Faslname Motale'at-e rahbordi*, 1390/XIV/1, 1390, str. 51.

značenjski temelji koji po mišljenju Katzensteina na unutarnjoj ravni sadrže formirajuće norme i isto tako ustrojavajuće norme imaju veoma važnu ulogu u poklanjanju opstojnosti identitetu kao i interesima i zauzimanju kursa zemalja u međunarodnom poretku.²⁰ Naravno, sve ove norme nisu imale jednaku moć, što ovisi o dvama važnim činiocima: prvo – mjera sudjelovanja norme, tj. mjera koja je norma u društvenom sistemu, u širem smislu, između zajedničkih sudionika; drugo – mjera eksplicitnosti i pojavljivanja norme ili stepen koji precizno definira i objašnjava norme dopuštenog i nedopuštenog ponašanja.²¹

Kritička postkolonijalna teorija

Postkolonijalna teorija nije teorija ili idejni pravac u uobičajenom tradicionalnom znanstvenom značenju tog pojma i neki se suprotstavljaju njezinu klasificiranju u ravni “tendencije”. Postkolonijalizam nije jednoobrazni idejni kodeks nego je pluralan i višeobrazan i ne može se definirati niti naučavati tako jednostavno. Osim toga, ne postoji “odsjek” za postkolonijalizam i ne može ga se ograničiti nikakvim posebnim fakultetom. Premda se pojavio koncem 70-ih i početkom 80-ih kao pristup za analizu literature društva sa zajedničkim interesom, otada se proširio spektar njegova interesiranja, obuhvaćajući i ostale aspekte sjeverno-južnih odnosa te šireći svoj utjecaj na različite sfere kao što su kulturne, povijesne, humanističke i geografsko-političke analize.

Postkolonijalne analize relativno su novoutemeljene u međunarodnoj politici i ostale su na margini. Postkolonijalni pristupi u velikoj mjeri vode porijeklo iz “isfrustriranosti” glavnog toka u razmatranju međunarodnih odnosa i njegova tradicionalnog oslanjanja na politička pitanja velesila, vlada, ravnoteže moći i sl. Smatra se kako oslanjanje na ova pitanja otvara put za analizu globalne politike utemeljene na veoma skučenom svjetopogledu kao i za brisanje važnih aspekata kao što su kultura i identitet.

Postkolonijalizam predstavlja nove metode promišljanja o tehnikama moći koje predstavljaju zapreku u realizaciji nezavisnosti, bilo

²⁰ Katzenstein, P., *Cultural Norms and National Security: Police and Military Japan*. New York: Cornell University Press, 1998, str. 28.

²¹ Daħqani Firuzabadi, Ğalal, “Hoviyyat va manafe‘a dar siyasat-e xare i Ğomhoriy-e eslamiy-e Īrān” dar *Manafe‘a meli Ğomhoriy-e eslamiy-e Īrān*, Tehran, Pežuheškade-ye motale‘at-e rahbordi, 1386, str. 123.

da se radi o unutarnjim zaprekama ili onim prouzročnim vanjskim faktorima.²² Postkolonijalizam kao i feminizam i postmoderna, generalno uzevši, predstavlja još jednu relativno novu teoriju u sferi izučavanja međunarodnih odnosa. Relativno kasni ulazak ove teorije u sferu teorijskih izučavanja u vezi je sa političkom suštinom spoznajne metode svijeta od strane teorija međunarodnih odnosa.

Postkolonijalizam, dajući objašnjenje da je širenje, proučavanje i djelovanje međunarodnih odnosa, kada se radi o političkim metodama, realizirano posredstvom “bijelog čovjeka”, nastoji proširiti postojeće skrivene tendencije u tekućem iščitavanju međunarodnih odnosa, podsjećajući na neke kontekste koji se zanemaruju, kako u sferi izučavanja, tako i u epistemološko-pozitivističkim tvrdnjama. Kako ističu Smith i Owens, većina postkolonijalnih istraživanja akcentiraju se na mjeri veličine “kontinuiteta” i “trajanja” nedostataka kolonijalnih sila u savremenoj globalnoj politici, smatrajući ga nekom formom “novog kolonijalizma”.²³

Dok se feministi pitaju kakva je pozicija žene u korijenu međunarodnih odnosa, a marksisti bave pozicijom društvenih slojeva u međunarodnim odnosima, dotle postkolonijalisti s ciljem realističnijeg objašnjenja dinamičnosti globalne politike razmatraju pitanje “pozicije etničke pluralnosti u međunarodnim odnosima”. Postkolonijalizam kao interdisciplinarna tradicija razmatra odnose vladajućih sila u odnosu na metode koje se očituju u svijetu u kontekstu međunarodnih odnosa te te naglasak stavljaju na rasu kao još jednu globalnu strukturu koja je dugi period bila zanemarena od strane glavnog toka. Postkolonijalisti, prezentirajući djela koja tendiraju ka normativnoj teoriji, kritiziraju službene i neslužbene načine djelovanja “kolonijalizma” koji izazivaju samootuđenost i gušenje velikog dijela svijeta s jednim nazovi-racionalnim prosvjetljujućim imperijalističkim zapadnjačkim poretom.²⁴

²² Grovogui, S. N., “Postmodernism”, in: T. Dunne, M. Kurki and S. Smith (eds) *International Relations Theory: Discipline and Diversity*, Oxford University Press, 2007, str. 231.

²³ Smith, S. And Owens, P., “Alternative Approaches to International Theory”, in: *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 4 edn., Oxford, Oxford University Press, 2008, str. 118.

²⁴ Dedou, Oliver, *Nazariye ravabet-e beinel-melel*, tar ome Malek Zulqadr va Mahdi Mirmohammadi, Zan an, Danešgah-e Azad-e eslami, 1390, str. 239.

Postkolonijalistički autori pažnju, u principu, usmjeravaju na kulturu i identitet i kontinuiranu važnost pridaju kolonijalnom odnosu koji se u međunarodnim odnosima uglavnom zanemario te prepoznavanju kolonijalista (ranijih) i onih izloženih kolonijalizmu (oslobođenih iz okova kolonijalizma). Jedan od glavnih ciljeva postkolonijalnih istraživanja jeste raskrivanje evropski orijentiranog većeg dijela postojećih istraživanja i usmjeravanje pažnje ka epistemološkim temeljima zapadnih sila. Ovo može voditi ka oslanjanju na diskurs i interpretacije koji će predstaviti takve oblike moći kojima se mora suprotstaviti u cilju uspostave političkih promjena. Na tragu toga, postkolonijalizam je idejno blizak s postpozitivizmom, kada se radi o međunarodnim odnosima i u jednom uopćenijem kontekstu s poststrukturalizmom i postmodernizmom.²⁵

Postkolonijalistički teoretičari nastojali su davanjem legaliteta nezapadnim, a ponekad i antizapadnim idejama, tradicijama i kulturama, razotkriti kulturne aspekte kolonijalne dominacije. Jedna od očitih karakteristika postkolonijalizma jeste da se svijetu u razvoju ponudi jedan nepodijeljeni politički glas koji će se razlikovati od tobožnjeg svijeta liberalizma i socijalizma. Stoga je konferencija u Bandungu (1955) i formiranje nesvrstanog bloka pokazala razvoj trećeg smjera (*third-worldism*), pristup koji je sebe smatrao odijeljenim od obrasca rusko-zapadnog razvoja.²⁶ U tom kontekstu, Ashcroft vjeruje kako se postkolonijalna teorija pojavila kao produkt nemoći evropske teorije u suočavanju s izazovima i raznovrsnim kulturnim ishodištima postkolonijalnih djela.²⁷

Postkolonijalna teorija, akcentirajući se na diskursivne metode, nastoji ponuditi odgovor na pitanje kako svijetom može dominirati specifična percepcija i interpretacija političkih, društvenih, ekonomskih i kulturnih odnosa. Drugim riječima, postkolonijalne teorije nastoje staviti pred izazov posebne metode spoznaje i interpretacije koja je u službi zapadnih interesa u globalnoj politici. Edward Said, utemeljitelj

²⁵ Grifits, Martin, *Danešname ravabet-e beinel-melel ve sizasat-e ahan*, tar ome Alireza Tayeb, Tehran, Našr-e nei, 1388, str. 239.

²⁶ Clarke, J. J., *Oriental Enlightenment: The Encounter Between Asia and Western Thought*, London and New York, Routledge, 1997, str. 33.

²⁷ Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth and Tiffin, Helen (eds.), *The Post-colonial studies reader*, London and New York, Routledge, 1989, str. 13–11.

postkolonijalnih studija, orijentalistiku smatra sredstvom Zapada u cilju idejno-političkog, ideološkog i znanstvenog ustrojstva Istoka, razotkrivajući ulogu Istoka u samospoznaji i zadobijanju identiteta Zapada. U ovakvom dvostrukom poimanju zemlje, u bankrotu se predstavljaju bolesnima, manjkavima, lišenima, a zapadne zemlje predstavljaju se kao liječnici, demokrati, racionalni i etični. I konačno, zemlje u bankrotu trećeg svijeta preobratile su se u “teritorije na kojima cvjeta terorizam” i koje ugrožavaju međunarodnu sigurnost.²⁸

Uprkos slojevitosti koju sadrže postkolonijalna razmatranja, ipak se u pisanjima velikog broja glavnih teoretičara uočavaju neke zajedničke metodologije, sadržaji i interesovanja. Jedna od veoma važnih tema kojom se bavi postkolonijalizam jeste uloga moći u formiranju identiteta i svijesti i odnos između svjesnosti i političkog djelovanja. I dok glavni tok međunarodnih odnosa uglavnom moć smatra jednim vidom snage koja je u principu u rukama države i u nužnoj je sprezi s ekonomskom i vojnom moći, dotle postkolonijalne metode nude kompliciraniju interpretaciju moći, pozivajući se na mišljenje Michela Foucaulta (1926–1984). Na temelju ovog stajališta, moć više nije samo ona koja guši ili je samo materijalna ili institucionalna, već je moć ta koja proizvodi i stvara istraživača. Stoga, ona nije u sprezi sa znanjem koje je tek puko sredstvo u službi moćnika, već je usko povezana s proizvodnjom racionalnosti i zbilje. Ovaj odnos moć/znanje ima centralno mjesto u postkolonijalnim analizama koje se bave odnosom moći i otpora.²⁹

U nastavku ćemo ukazati na neke specifičnosti postkolonijalnog pristupa kada se radi o međunarodnim odnosima.

1. Nešto može biti različito u nekom obliku; konstruktivisti, kao Alexander Wendt, smatraju da su zemlje te koje proizvode strukture međunarodnog poretka kao što je anarhija koju hipotetički pretpostavljamo. Upravo na to ukazuje i Edward Said, kada kaže da povijest i dešavanja grade ljudi, misleći pri tome na interpretaciju prošlosti a ne na samu prošlost. Said smatra kako ova dešavanja kao i sve ostale društvene norme ne moraju biti proizvedene, ili ukoliko na raspolaganju budemo imali nužna sredstva, možemo ih iznova uspostaviti na jedan drugi način.

²⁸ Abrahamsen, R., “Post colonialism”, in: *International relations for the twenty- first century: an introduction*, ed. Griffiths, M. Abingdon, Routledge, 2007, str. 116.

²⁹ Grifits, Martin, *Danešname ravabet-e beinel-melel ve sizasat-e ahan...*, 1388, str. 241.

2. Ono što se odnosi na “nas” nije “njihovo” vlasništvo; postkolonijalisti su poduzeli korake u cilju razmatranja slijedećeg pitanja: ko su ti koji s nama razgovaraju o svijetu i kakvo je njihovo stajalište o prirodi svijeta? Kako smatra Said, uglavnom je Zapad taj koji razgovara s ostatkom svijeta. Stoga glas Zapada dominira nad ostalim svijetom. Interpretacija Zapada o onim “drugačijim i drugim” autohtonim ljudima koji imaju svoje pripovijesti dovela je do toga da je njihov glas ugušen. Pripovijesti koje o odlikama ovih ljudi, njihovim politikama i kulturama prenosi Zapad uglavnom se temelje na zapadnim vjеровanjima i predrasudama u kojima nema ni traga realnosti o onom drugom svijetu.
3. Diskursi se smatraju nekim vidom moći. Edward Said, prenoseći gore navedeno stajalište, smatra kako Zapad koji ostatak svijeta smatra svojim vlasništvom ima mogućnost da taj svijet usmjerava. Veoma je važno obratiti pažnju na sljedeće da su se kontrola i dominacija pojavile kao rezultat projiciranja spoznaje o trećem svijetu. Kako smatra Said, odnos između Zapada i Istoka jetes odnos utemeljen na moći, dominaciji i različitim mjerilima hegemonije. Diskurs Zapada o Istoku umjesto da bude neutralizirajući i neutralan diskurs, zapravo je pokazatelj evropske atlantske moći nad Istokom.³⁰ Said također ukazuje da unutar naizgled neutralnog znanstvenog diskursa koji je proizveo Zapad u odnosu na ostatak svijeta, postoje složeni mehanizmi dominacije i imperijalističkoga duha čiji je utjecaj na Istok snažniji od materijalnog jezika. Ovi diskursi predstavljaju jednu široku zbirku nepravdi u odnosu na realni život u nezapadnom svijetu.³¹

Nužno je napomenuti kako je Saidova interpretacija moći foucaultovska. On smatra da su međunarodni odnosi u godinama formiranja kao jedan studijski odsjek bili skoncentrirani na gušilačku moć. Primjera radi, jedna zemlja primorava drugu da se povinuje njenim zahtjevima i željama koristeći prijetnje ili uz stvarnu primjenu sile. Kako smatraju Foucault i Said, moć je bila više produktivna nego gušilačka. Moć

³⁰ Said, E., *Orientalism*, London, Penguin, 2003, str. 6–5.

³¹ Dedou, Oliver, *Nazarije ravabet-e beinel-mele...*, 1390, str. 242.

posredstvom koje se neko biće nalazi na poziciji s koje drugom biću pokazuje put funkcioniranja svijeta, uistinu, jeste moć proistekla iz znanja. U Saidovu poimanju moći prvi aspekt moći (politička moć) jeste gušilačka moć, a tri ostala aspekta (idejni, kulturni i etički) produktivne su i konstruktivne moći. U skladu s tim nije slučajno da se široki opseg orijentalističkih studija odnosi na ova tri aspekta.

Dakle, postkolonijalistička teorija u međunarodnim odnosima na jedan specifičan način nastoji s aspekta južnih zemalja ukazati na šutnju i nejednakosti proistekle iz analiza baziranih na zapadnoj misli te tako oslikati na koji se način formiraju odnosi sjever / jug. Upravo zbog toga postkolonijalistička teorija – po mišljenju Rite Abrahamsen –sučeljavajućim teorijskim izazovima i njihovim uobičajenim interpretacijama razorila je temelje smjera međunarodnih odnosa. Ovaj teorijski izazov plod je pojmovnih i vremenskih uplitanja u postkolonijalističko stajalište, budući da su istraživači, nastojeći pronaći vezu između prošlosti / sadašnjosti, kolonijalizma / postkolonijalizma, sjevera / juga pojмили da postoji odnos i povezanost između ekonomskih, političkih i kulturnih pitanja i važnosti stjecanja identiteta te odnos između suprotstavljenih naroda sjevera / juga.³²

Postkolonijalistička teorija međunarodnih odnosa iziskuje brojnost perspektiva, tradicija i metoda koje bi se odnosile na pitanja o identitetu, kulturi i moći koje u nekom obliku posjeduju ontološku nematerijalnu komponentu. Ovo bi moglo potaknuti istočne faktore na govor revitalizacije i glas prezrenih u povijesti i kulturi te biti nit spojnice između društava i moći identiteta i kulturnih diskursa.³³ Ova paradigma istočne dužnosnike i glasove prezrenih smatra nekom vrstom aktivnog pokretača koji će oživjeti ne samo svoju već i svjetsku povijest i dati joj odgovarajuću formu. Postkolonijalistička teorija srušila je pogrešnu interpretaciju kako je Zapad bio djelatni realizator u svjetskim pitanjima te se posvetila redefiniranju povijesti s aspekta onih koji su trpjeli posljedice toga.³⁴

Postkolonijalistička teorija međunarodnih odnosa nastoji da ovaj smjer iz sfere tradicionalnog, države, diplomacije i vojske preusmjeri ka

³² Abrahamsen, R., "Post colonialism", 2007.

³³ Quayson, 2004, str. II.

³⁴ Hobson, J., *The Eastern Origins of Western Civilization*, Cambridge University Press, 2004, str. 121.

narodu, identitetu i otporu. Dakle, postkolonijalistička teorija legitimne sfere međunarodnih odnosa od Zapada u kojem su skoncentrirane ekonomsko-vojne velesile veoma uočljivo usmjerava ka Istoku, odnosno ka onima slabima u međunarodnom poretku. Ovaj pristup razlikuje se od pristupa realizma koji se koncentrirao na zapadne sile, ili prema riječima marksista koji je tendirao ka nekom vidu dominacije. Glasovi prezrenih i slabih u globalnoj politici jesu oni koji dominiraju unutar-njim globalnim poretkom.³⁵

Uz to, pojmovi preuzeti iz zapadne tradicije, napose pojmovi međunarodnih odnosa, redefinjirani su i porušeni u temelju i podvrgnuti jednom novom učitanju. Tako su važni pojmovi kao što su sila, kultura, identitet, otpor i sigurnost stavljeni u središte interesiranja postkolonijalističke teorije međunarodnih odnosa i izloženi su novom pojmovlju.

Identitetski temelji Islamske Republike Iran

Islamska revolucija ne predstavlja samo revoluciju usmjerenu protiv tiranije, imperijalizma i arogancije nasilnog šahovskog režima s ciljem njegova svrgavanja, već je od samoga početka ponijela "bajrak borbe i otpora" protiv svakog oblika dominacije i tiranije, nazvavši to borbom protiv globalne arogancije i zaštitom obespravljenih u svijetu. Taj je ideal eksplicitno objašnjen i potvrđen u Ustavu koji je inspiriran islamskim naučavanjem i koji de jure i de fakto na raspolaganju ima mehanizme nužne za predvođenje ove globalne borbe s poretkom dominacije.

U uvodu Ustava Islamske Republike Iran kaže se: "Temeljni specifikum ove revolucije u odnosu na druge pokrete u Iranu posljednjih desetljeća jeste njeno ideološko i islamsko opredjeljenje. Muslimanska iranska nacija, nakon što je iza sebe ostavila antidespotski pokret konstitucionalizma i antiimperijalistički pokret nacionalizacije nafte, stekla je dragocjeno iskustvo da je temeljni i nedvojbeni razlog njihova neuspjeha to što njihova borba nije bila ideološki utemeljena. Premda su ovi posljednji pokreti nosili u sebi islamsku ideju i jedan borbeni duh, zbog toga što se njihova borba distancirala od suštinskih islamskih principa, veoma brzo su ušutkani. Otada je probuđena svijest nacije pod vođstvom vrhovnog vjerskog autoriteta ajetollaha Imama Homeinija

³⁵ Sutcliffe, Joe, 'The Validity of a Postcolonial Account of World Politics, available at: <http://www.e-ir.info/23/06/2001/the/validity/of-a-postcolonial-account-of-world-politics/>, 2011, str. 3.

uvidjela nužnost slijeđenja kursa suštine islamske ideologije. I ovaj borbeni duh zemlje uvijek se prije svega očitovao kroz narodne pokrete kojima su novu pokretačku snagu davali angažirani pisci i intelektualci.” U nastavku se kaže: “Zadaća ustava jeste u tome da objektivizira ideološke preduvjete pokreta i da osigura uvjete u kojima će se čovjek odgajati u skladu s uzvišenim univerzalnim vrijednostima.”³⁶

U drugom principu Ustava eksplicitno se kaže: “Islamska Republika jeste sistem koji počiva na vjerovanju u: 1. Jednoga Boga i da vlast i legalitet pripadaju Njemu i u nužnost pokoravanja Njemu; 2. Inspirirajuću i temeljnu ulogu Objave u tumačenju Ustava; 3. Sudnji dan i njegovu konstruktivnu ulogu na stazi čovjekova upotpunjavanja i kretanja ka Bogu; 4. Pravdu Božiju u stvaranju i zakonodavstvu; 5. Imamet, njegovo kontinuirano predvodništvo i njegovu temeljnu ulogu u opstojnosti Islamske revolucije; 6. Uzvišene čovjekove vrline i slobodu koja počiva na dužnostima prema Bogu a koja se osigurava: a) kontinuiranim idžtihadom fikhskih autoriteta na temelju Knjige Poslanikova i sunneta imama; b) korištenjem znanosti i naprednih tehnologija; odbacivanjem svakog vida nasilja i ugnjetavanja, dominacije i potlačenosti, pravdom, pravednošću, političko-ekonomskom, društvenom, kulturnom neovisnošću i nacionalnom integracijom”. Na tom tragu, u četvrtom principu Ustava kaže se: “Svi zakoni i građanske kaznene, finansijske, ekonomske, administrativne, kulturne, vojne, političke i druge odredbe trebaju počivati na islamskim kriterijima. Ovaj princip vlada nad općim odredbama svih ostalih principa Ustava kao i nad drugim zakonima i odredbama, a definiranje ovoga u nadležnosti je pravnih autoriteta Vijeća čuvara.”³⁷

Ustav Islamske Republike Iran temelje sistema a to su “republika” i “islamijet” smatra nepromjenjivim. Princip 177 eksplicitno objašnjava da su nepromjenjivi sadržaji principā koji se odnose na islamsko utemeljenje sistema, na počivanje svih zakona i odredaba na islamskim principima i na temeljima vjere, na ciljeve Islamske Republike Iran, na njeno ustrojstvo kao republike, na “velajet-e emr”, te administrativno ustrojstvo zemlje koje počiva na općim odredbama te službenoj religiji

³⁶ (http://rc.majlis.ir/fa/content/iran_constitution).

³⁷ Ibid.

Irana.³⁸ Antidespotska i antiimperijalistička priroda Islamske revolucije i Islamska Republika Iran potječe upravo iz ovog uzvišenog islamskoga duha. Ustav Islamske Republike Iran u stavku 5, princip 3 objašnjava ciljeve Irana: “Potpuno odbacivanje imperijalizma i spriječavanje upliva drugih strana”. U stavku 16 istog principa objašnjava se vanjska politika Islamske Republike Iran: “Vanjska politika zemlje ustrojava se prema islamskim kriterijima, bratskim obavezama prema svim muslimanima, bezuvjetnoj zaštiti obespravljenih u svijetu”. U principu 43, stavak 8, kaže se da “sprečavanje tuđe ekonomske dominacije nad ekonomijom zemlje” osigurava neovisnost društva.

Max Weber ističe važnu ulogu koju u identitetu nacija imaju religijska vjerovanja, te pojašnjava kako savremeni čovjek, pa čak i s najljepšim namjerama, ne može prepoznati važnost i utjecaj religijskih vjerovanja u kulturi te nacionalnim osobinama i identitetu.³⁹ Dakle, kada govorimo o Islamskoj Republici Iran, prije svih drugih, odrednica “islamska” određuje kodeks normi i vrijednosti koje ovoj zemlji daju neki vid islamskoga identiteta i koje su imale i imaju određujući i neporeciv utjecaj u zauzimanju kursa vanjske politike ove zemlje na međunarodnoj sceni, budući da odrednica “republika” objašnjava formu njena političkoga sistema dok je islamijet pokazatelj njenoga suštinskog sadržaja.

Dakle, prva dužnost vlade Islamske Republike Iran bila je da u svim sferama života, kao primjera radi u politici, potpuno i tačno primijeni islam i njegova naučavanja. U tom kontekstu, Imam Homeini o ulozi koju religijska naučavanja imaju u formiranju identiteta novog političkog sistema Irana kaže: “Islamska Republika Iran jeste vlast koja se oslanja na islamske odredbe i njen je Ustav islam. Izvršitelji te vlasti posjeduju odrednice utvrđene islamom. Prema tome, generalni kurs ove vlasti jesu neporecivi islamski principi koji su objašnjeni u Kur’anu i sunnetu [...]”⁴⁰ On, također, podsjeća da je vlast islamske republike zapravo jedan republikanski oblik vlasti poput ostalih republika, ali

³⁸ Princip 177 pridodat je Ustavu na osnovu reformi Ustava iz 1990.

³⁹ Vabar, *Axlaq-e protestan va ruh-e sarmayedari*, motar em Abdolmabud Ansari, Tehran, Samt, 1370, str.157.

⁴⁰ Emam Xomeini (r. a.), *Sahife-ye nur*, II, Tehran, Enrešarat-e asar-e Emam Xomeini, str. 114.

utemeljen na islamskim zakonima.⁴¹ Nadalje, Imam Homeini upozorava: “Vodite računa da je dobrobit islamskog sistema jedno veoma važno pitanje i da ukoliko se zanemari, može izazvati poraz islama”.⁴²

Islamska revolucija u Iranu uvela je u ovaj sistem norme proistekle iz kulture islama koja predstavlja jedan od najvažnijih temelja u formiranju identiteta Islamske Republike Iran, kao jedan vid političke ideologije i uz formiranje posebnog identiteta ustanovila je i poseban sistem etičkih vrijednosti u cilju prosudbe politike, poduzimanja mjera i ponašanja ove ali i drugih zemalja.⁴³

Bitno je kazati da je jedna od važnih normi identiteta Islamske Republike Iran koja ima izuzetno bitnu ulogu u zauzimanju vanjskog kursa ove zemlje “očuvanje dobrobiti islamskog sistema” jer, smatra Moširzade, ova identitetska norma može, kada se radi o vanjskim odnosima svake islamske vlade, napose i vlade Islamske Republike Iran s međunarodnim sistemom i drugim državama, odrediti dva posve različita kursa: prvi je da se dobrobit islamske vlasti ponekad može očuvati prihvaćanjem međunarodnih normi i usklađivanjem s njima na jedno određeno vrijeme; a drugi je da dobrobit ponekad znači očuvanje islamskih odredaba i vrijednosti te sprečavanje stranog prodora i utjecaja. U tom slučaju mogu se ignorirati međunarodne norme.⁴⁴

Zaključak

Kritički tok međunarodnih odnosa u jednom općem smislu i kritičke teorije, konstruktivizam i postkolonijalizam u jednom specifičnijem smislu uz preuzimanje jednog teorijsko-normativnog i identitetskog pristupa, postale su 80-ih godina predmetom teorijskih razmatranja u međunarodnim odnosima i nastale su kao reakcija na dominaciju materijalističko-pozitivističkih, i neorealističkih i neoliberalnih stajališta. Kategorije kojima su se bavili kritički teoretičari jesu: s filozofskog

⁴¹ Ibid, III/41.

⁴² Ibid, XX/176.

⁴³ Mirbaghari, F., “Shiism and Iran’s Foreign policy”, *The muslim World*, Vol. 94, No 3, 2004, str. 558.

⁴⁴ Moširzade, Hamira “Tahlil-e siyaset-e xare -i Īrān az manzar-e sazeangari”, dar Negahi be siyaset-e xare i Ğomhoriy-e eslamiy-e Īrān, Tehran, Daftar-e motale‘at-e siyasi va beinel-meleli, 1385, str. 23.

aspekta povijesna egzistencija nepravedna je, ali je čovjek taj koji može uspostaviti jednakost; sa spoznajnog aspekta znanost i vrijednosti međusobno se prožimaju i svaka spoznaja ima povijesno-društvene korijene. Humanističke empirijske znanosti imaju kvantitativno drukčiju suštinu od prirodnih empirijskih znanosti. Čovjek svjesno poduzima određene korake. Štaviše, i ideologija je jedan vid svjesne laži; s metodološkog aspekta, dijalektika po svojoj biti ima sposobnost filozofske kritike postojećeg stanja i teorijskih metoda; s metaforičkog aspekta govori o društveno-kulturnoj zajednici u njezinu racionalnom značenju da postoje uzvišenije norme i vrijednosti nego što su robne vrijednosti.

Neki od najvažnijih središnjih argumenata kritičke teorije jesu: postojanje nejednakosti među ljudima je jedna od najuočljivijih odlika savremenog globalnog poretka; postoje utjecajne globalne strukture koje se temelje na nejednakosti među ljudima i koje omogućavaju kontinuitet ove nejednakosti; nužne su promjene postojećega globalnog poretka koje bi značile uklanjanje strukturalnih zapreka u realizaciji jednakosti, ne postoji nikakvo razgraničenje u relacijama u sferi nacionalnog i međunarodnog; znanost je uvijek subjektivna i u sprezi je s ljudskim interesima i tumačenjima.

Na taj način kritička teorija međunarodnih odnosa u formi samosvjesnosti nosi normativni teret. To normativno tendiranje kritičke teorije međunarodnih odnosa ogleda se u činjenici da ona ne samo da želi objasniti postojeću realnost svijeta politike, već je nastoji podvrgnuti i kritici s ciljem njene promjene. Ona želi znati kako i do koje je mjere moguća ova transformacija. Kritički teoretičari zarad političkog cilja nastoje prepoznati: kako je moguće oslobađanje čovječanstva od tlačiteljskih struktura svijeta politike i ekonomije koje se kontroliraju posredstvom hegemonističkih sila, posebno američkoga kapitala. Oni žele ukloniti koprenu dominacije bogatog sjevernog svijeta pred siromašnim jugom te stoga nastoje svrgnuti postojeći ekonomsko-društveni sistem.

Dakle, kada se radi o Islamskoj Republici Iran, prije svih drugih, odrednica "islamska" određuje kodeks normi i vrijednosti koje ovoj zemlji daju neki vid islamskoga identiteta i koje su imale i imaju određujući i neporeciv utjecaj u zauzimanju kursa vanjske politike ove zemlje na međunarodnoj sceni, budući da odrednica "republika" objašnjava formu njena političkoga sistema, dok je islamijet pokazatelj njena suštinskog sadržaja. Islamska revolucija u Iranu izvedena 1979. uvela je

u ovaj sistem norme proistekle iz kulture islama koja predstavlja jedan od najvažnijih temelja u formiranju identiteta Islamske Republike Iran, kao jedan vid političke ideologije i uz formiranje posebnog identiteta, ustanovila je i poseban sistem etičkih vrijednosti u cilju prosudbe politike, poduzimanja mjera i ponašanja ove ali i drugih zemalja.

Izvori na perzijskom

- Dahqani Firuzabadi, Ğalal (1386), “Hoviyyat va manafe’a dar siyasat-e xare i Ğomhoriy-e eslamiy-e Īrān”, dar *Manafe’a meli Ğomhoriy-e eslamiy-e Īran*, Tehran, Pežuheškade-ye motale’at-e rahbordi
- Dedou, Oliver (1390), *Nazariye ravabet-e beinel-melel*, tar ome Malek Zulqadr va Mahdi Mirmohammadi, Zan an, Danešgah-e Azad-e eslami.
- Devetak, Richard (1995), “Perože-ye nougarayi va nazariyye ravabet-e beine-l melel”, dar *Nouvaqe’ garayi, nazariyye enteqadi va maktab-e barsazi*, Tehran, Daftar-e motale’at-e siyasi va beinel-meleli Vezaret-e xare e
- Emam Xomeini (r. a.), *Sahife-ye nur*, II, III, XX, Tehran, Enrešarat-e asar-e Emam Xomeini
- Grifits, Martin (1388), *Danešname ravabet-e beinel-melel ve sizasat-e ahan*, tar ome Alireza Tayeb, Tehran, Našr-e nei
- Qavvam, Seyyed Abdolali (1384), *Ravabet-e beinel-melel: nazariyeha va ruykardha*, Tehran, Samt
- Alamdari, Mo’ini (1385), *Raveššenasi nazariyyeha-ye adid dar siyasat*, Tehran, Enteparat-e Danešgah-e Tehran
- Moširzade, Hamira (1384), *Tahavvol dar nazariyyeha-ye ravabet-e beinel-melel*, Tehran, Samt.
- Moširzade, Hamira (1385) “Tahlil-e siyaset-e xare -i Īrān az manzar-e sazeangari”, dar *Negahi be siyaset-e xare i Ğomhoriy-e eslamiy-e Īrān*, Tehran, Daftar-e motale’at-e siyasi va beinel-meleli
- Rasuli Sani Abadi, Elham (1390), “Manabe’-e binazehni hoviyyat-e nezam-e Ğomhoriy-e eslamiy-e Īrān”, *Faslname Motale’at-e rahbordi*, 1390/XIV/1.
- Salimi, Hossein (1386), “Nagareš-i sazeengarane be hoviyyat-e meli dar Īrān”, *Faslname Motale’at-e elmi*, VIII/3.
- Seifzade, Seyyed Hossein (1384), *Nazariye-ha va teoriha-ye moxtalef dar ravabet-e beinel-melel fardi – ahani šode*, Tehran, Daftar-e motale’at-e siyasi va beinel-meleli
- Smith va digar-an (1392), *Eqtesad-e siyasi beine-l melel dar side bistoyekom*, tar ome-ye Amir Hamid Ha Yousefi va Ruhollah Talebi Arani, Tehran, Našr-e moxateb.
- Vabar, Maks (1370), *Axlaq-e protestan va ruh-e sarmayedari*, motar em Abdolma’bud Ansari, Tehran, Samt.

Izvori na engleskom

- Abrahamsen, R. (2007), "Post colonialism", in: *International relations for the twenty-first century: an introduction*, ed. Griffiths, M. Abingdon, Routledge
- Adler, Emanuel (1997), "Seizing the Middle Ground: Constructivism", in: *World Politics, European Journal of International Relations*, vol. 3.
- Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth and Tiffin, Helen, eds (1989), *The Post-colonial studies reader*, London and New York, Routledge
- Clarke, J. J. (1997), *Oriental Enlightenment: The Encounter Between Asia and Western Thought*, London and New York, Routledge
- Cox, R. W. (1981), "Social Forces, States and World Order: Beyond International Relations Theory", *Millennium*, 23 (2), Reprinted In Linklater, ed.
- Cox, R. (1987), *Production, Power and World Order: Forces in the Making of History*, New York: Columbia University Press
- Cox, R. (1996), "A perspective On Globalization" , in: *Critical Reflections, Boulder. COL: Lynne Rienner*
- Cox, M. (2002), "The Continuing of Another Death Foretold: Radical Theory and the New International Relations", in: Harvey, F. P. and Brecher, M. eds. (2002) *Critical Perspectives in International Studies. Ann Arbor*, University of Michigan Press.
- Cox, R. W. (2002), "Universality in International Studies: A. Historical Approach", in: *Harvey and Brecher*, Eds.
- Devetak, R. (2001), "Critical Theory", in: *S. Burchill et al. Theories of International Relations*, 2 edn, Basingstoke: Palgrave
- Grovogui, S. N. (2007), "Postmodernism", in: *T. Dunne, M. Kurki and S. Smith (eds.) International Relations Theory: Discipline and Diversity*, Oxford University Press
- Hoffman, M. (1988), "Conversations On Critical International Relations Theory", in: *Millennium*, 17, 1.
- Katzenstein, P. (1998), *Cultural Norms and National Security: Police and Military Japan*, New York: Cornell University Press, str. 28.
- Lapid, Yousef (1989), "The Third Debate: On The Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era", *International Studies Quarterly*, 33 (3).
- Linklater, A. (1990), "The Problem of Community in International Relations", *Alternatives*, 15
- Hobson, J. (2004), *The Eastern Origins of Western Civilization*, Cambridge University Press
- Mirbaghari, F. (2004), "Shiism and Iran's Foreign policy", *The muslim World*, vol. 94, no 3.
- Said, E. (2003), *Orientalism*, London, Penguin
- Shapiro, Jeremy, „The Slim of History: Embeddedness in Nature and Critical Theory“, in: John O’neill., ed. (1989), *On Critical Theory*, London, University Press of American
- Smith, S. and Owens, P. (2008), "Alternative Approaches to International Theory", in: *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 4 edn., Oxford, Oxford University Press
- Sutcliffe, Joe (2001), *The Validity of a Postcolonial Account of World Politics*, available at: <http://www.e-ir.info/2001/06/23/the/validity/of-a-postcolonial-account-of-world-politics/>
- Walker, R. B. J. (2002), "Alternative, Critical, Political", in: Harvey, F. P. (2002), *Critical Per-*

spectives in International Studies, Ann Arbor, University of Michigan Press

http://rc.majlis.ir/fa/content/iran_constituion

The identity position in the critical flow of international relations; Identity foundations of the Islamic Republic of Iran

Rouhollah Kaderi Kangavari*

Summary

Until the end of 1980s, most international relations experts based their assumptions on ontological materialistic-epistemological positivistic foundations, with examples for it found in theories of relativism and liberalism, as well as their later branches, that is, neorealism and neo-liberalism. However, with the end of the Cold War and fall of the USSR, the positivism representing unity of natural and social sciences and differentiating facts and values showed inefficiency of its theory in understanding and foreseeing social-political changes. That is why, in these times, we witnessed forming of numerous critical theories in the field of social-political studies based on various trans-theoretical foundations. In other words, these theories were based on ontological non-material, spiritual and epistemological-positivistic foundations.

That is why the main goal of this paper is to observe and analyze two critical theories of constructivism and postcolonialism and their semantic, culturological, normativistic and identity approaches, on one side, and to explain identity foundations of the Islamic Republic of Iran as a pattern of a political system that criticises the existing state of being and violent and unjust structures of the international order, on the other. Article 152 of the Constitution of the IR of Iran explicitly says: „The foreign politics of the IR of Iran is based on negating any form of hegemony and oppression, preserving total independence and teritorial integrity of the state, protection of rights of all Muslims, non-aligning to any hegemonic forces and peace-loving relations to pacifistic countries.

Key words: international relations, the IR of Iran, critical theory, positivism, transpositivism, identity, constructivism, postcolonialism

---

* Assistant Professor of International Relations and the director of Research Institute „Ibn Sina“ Sarajevo